

Martin Gripenberg

Hangossa siirtyminen peruskouluun oli takertua kieliriitaan

Hankoniemelle, sataman yhteyteen syntynyt Hangon kaupunki sai ensimmäiset asukkaansa lähiseudun saaris-tolaisruotsalaisista. Sataman läheisyys houkutteli keskisuurta teollisuutta. Paikkakunnalle muutti myös kasvava määrä suomenkielisiä muualta Suomesta. Uusien perheiden lasten kouluttamista varten kaupunki perusti kansakouluja sekä ruotsin- ja suomenkieliset yhteislyseot. Lyseot muuttuivat myöhemmin valtion kouluiksi. Valtiolta puuttui kuitenkin resursseja ylläpitää koulujen rakennuksia. Peruskouluun siirtymiseen asti kieliryhmät olivat pääosin itsenäisesti hoitaneet omia koulujaan ilman erityisiä kieliriitoja. Ajoittain oli kuitenkin koettu vakavaa tilanpuutetta sekä suomen- että ruotsinkielisissä kouluissa. Kieliryhmien opettajien kesken yhteistyö rajoittui muutamiin yhteisiin aineenopettajiin. Joissakin koulurakennuksissa toimivat molempien kieliryhmien koulut. Peruskouluun siirryttäessä suomenkielinen yhteislyseo kärsi vakavasta tilanpuutteesta. Ruotsinkielisen rakennus taas oli tosi surkeassa tilassa. Molemmissa yhteislyseossa oli jouduttu turvautumaan kaikenlaisiin hätäratkaisuihin. (Knuts 1991, Jossfolk 2003, Hyvönen 2006)

Kuva 1. Koulutoimenjohtaja Terhi Mantere totesi, että suomenkielisiä ekaluokkalaisia on melkein kaksi kertaa enemmän kuin ruotsinkielisiä ja uusia suomenkielisiä opettajia kymmenkunta. (Terhi Manteren kuvia)

Peruskouluun siirtyminen merkitsi kunnan koululaitoksen perustamista. Kansakoulut muuttuivat peruskoulun ala-asteiksi. Hangossa kansakouluja oli neljä: suomenkielinen Keskuskoulu ja ruotsinkielinen Centralskolan vuonna 1952 rakennetussa yhteisessä rakennuksessa sekä ruotsinkielinen Hangöby skolan, jonka tontille vuonna 1972 oli rakennettu suomenkielinen Hangonkylän koulu. Siirtymisen yhteydessä yhteislyseoiden keskikoulut ja kansalaiskoulut yhdistettiin peruskoulun

yläasteiksi. Yhteislyseoiden yläluokista muodostettiin yläasteiden rinnalle erilliset lukiot. (Hyvönen 2006)

Koska jokaiseen kuntaan hyvissä ajoin piti perustaa "koulu-suunnittelutoimikunta" myös Hankoon perustettiin sellainen vuonna 1972. Juuri silloin vasemmisto oli ensimmäisen kerran voittanut kunnallisvaalit. Tämä tuli heijastumaan myös toimikunnan päätöksiin. Suunnitelmassa kaupunki määritteli koulupolitiikkansa linjoja, joita kaupunginvaltuusto hyväksyi tahdokseen (Mantere 2006, 138).

Kieliryhmille yhteinen koulukeskus suunniteltiin Suokadulle

Valtuusto päätti, toimikunnan ehdotuksesta, että peruskouluun siirryttäessä oppilaat jaetaan ikäluokittain, mikä tarkoitti, ettei kieliryhmille rakennettaisi erillisiä koulurakennuksia. Ruotsalainen kansanpuolue (RKP) ei tukenut ikäluokittaista linjaa, vaan vaati täydellistä kieliryhmien mukaan toteutettavaa jakoa, (Hyvönen 1995, 103-106), koska tahtoi omille kouluilleen erilliset rakennukset.

Vuoden 1976 alusta valittiin sekä suomen- että ruotsinkielinen koulutoimenjohtaja suunnittelemaan peruskouluun siirtymistä. Suomenkieliseksi koulutoimenjohtajaksi valittiin FK Terhi Mantere, Hangosta, joka jo vuodelta 1974 lähtien oli toiminut kansakoulujen johtokuntien sihteerinä. Ruotsinkieliseksi valittiin minut, FK Martin Gripenberg Uudenmaan lääninhallituksesta, Helsingistä¹.

Kuva 2. Hangon suomenkielisen yhteislyseon vanha hieno kivirakennus (Terhi Manteren kuvia)

Jo vuoden 1976 alussa kouluneuvosto ja vanhempainneuvosto kuulivat Yhteislyseon uuden rehtorin Pekka Bastmanin esittämänä kaupungin ensimmäisen koulusuunnitelman. Tätä pidettiin kuitenkin niin puutteellisena ja epäjohdonmukaisena, että puheenjohtajat Pekka Niemi ja Raimo Talja laativat valituksen lääninhallitukselle. Hanko siirtyi sitten peruskoulujärjestelmään elokuun alusta Siirtymisen jälkeen koulutoimentarkastaja Sven Glad tuli tekemään tarkastusta lukioon. Tarkastuskertomuksessaan hän mainitsi, ettei voinut suorittaa normaalia tarkastusta. Hän ei mahtunut luokaan oppilaiden ja opettajan lisäksi! Läänin kouluosaston päällikkö kouluneuvos Olavi Ketonen arvosteli kaupunkia uusien koulurakennusten rakentamisen viivyttelystä. (Mantere 2006, 138) Tilojen ahtaus hermostutti oppilaitakin niin rajusti, että lukiolaiset järjestivät loppuvuonna päivän kestäneen koululakon. (Hyvönen 1995, 106-

108) Tarkastuskertomuksessaan 10.3.1977 Glad vaati kaupunkia ryhtymään kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin, jotka jouduttaisivat uuden koulurakennuksen valmistumista. (Hyvönen 2006, 134-136)

Kunnalliseen koulujärjestelmään siirtyminen toi Hangon kaupungille uusia haasteita. Peruskoulu- ja lukiolaki määräsivät muun muassa, että kunnan koululaitoksen oli annettava kaikille oppilaille maksuton kouluruoka heti, kun uuteen järjestelmään oli siirrytty, joten alkuvuonna 1976 kaupunki joutui kovalla kiireellä korjaamaan Keskuskoulussa olevan keskuskeittiönsä ja muuttamaan koulun sadekatokset ruokasaliksi. (Mantere, 2006, 138).

Lisäksi valtuusto sai käsiteltäväkseen kuntaliitosasian. Yhdistämisprosessin seurauksena Hangon naapurikunnat, Bromarv ja Tammisaaren maalaiskunta, jaettiin Hangon ja Tammisaaren kesken. Vuoden 1977 alusta Hanko sai alueita Tammisaaresta, Tenholasta ja Bromarvista. Kaupungin maapinta-ala kasvoi 21 neliökilometristä 116:een, väkiluku 10286:sta 12063:een. Merkittävät tehtaat, Forcit ja Visko, siirtyivät Hangon puolelle, samoin myös aivan uusi, iso Koverharin rautatehdas Lappohjassa. (Hyvönen 1995, 103-106) Kuntaliitos toi ruotsinkieliselle koulutoimelle kolme uutta koulua: ruotsinkieliset, Täktomin kaksiohittajaisen koulun vanhan Hangon tuntumassa ja yksiohittajaisen koulun syrjäisessä Tvärminnessä sekä Lappohjan kolmiohittajaisen koulun. **Myös** Hangon suomenkieliselle koulutoimelle kuntaliitos toi Lappohjasta mukanaan merkittävän oppilaslisyksen (Hyvönen 1995, 103-106). Suomenkielisten oppilaiden vanha huonokuntainen koulurakennus jäi Tammisaaren puolelle mutta lähes kaikki oppilaat asuivat Hangossa.

Tenholan kunta oli aloittanut Lappohjaan perustettavan suomenkielisen ala-asteen suunnittelun. Suomenkielisiä oppilaita ajatellen ruotsinkielinen koulu oli liian ahdas ja väärässä paikassa, joten suunniteltiin uuden koulun perustamista

Koverharin tehtaan läheisyyteen. Harkittiin myös ruotsinkielisen koulun siirtämistä suomenkielisen koulun yhteyteen. RKP:n mielestä siihen ei kuitenkaan ollut riittäviä syitä, koska koulutalo oli silloin hyvässä kunnossa. Hangon kaupunki päätti jatkaa Tenholan kunnan laatimia Etelä-Tenholan suomenkielisen koulun rakentamissuunnitelmia. Suomenkielinen ala-aste valmistuikin Lappohjaan vuonna 1979 ilman suurempia erimielisyyksiä kieliryhmien kesken. Ruotsinkielinen ala-aste siirtyi samaan rakennukseen vasta 2010-luvulla kun oppilasmäärät olivat supistuneet huomattavasti.

Koska peruskoulujen yläasteet ja lukiot suunnitelman mukaan jaettaisiin koulurakennuksiin ikäluokittain, suunniteltiin niiden sijoittamista samalle tontille Suokadulle, jossa toimisi myös erityisluokat. Tontin kaupunki oli jo aikaisemmin varannut Yhteislyseon uudisrakennusta varten. (Hyvönen 2006, 134-136) Peruskouluun siirtymishetkellä syksyllä 1976 ruotsinkieliset ja suomenkieliset yläasteet ja lukiot toimivat edelleen eri rakennuksissa Hankoa jakavan junaradan eri puolilla.

Uutena koulutoimenjohtajana sain kunnian, eräänä ensimmäisistä tehtävistäni, esittää koulusuunnittelutoimikunnalle hie-non Suokadun koulukeskussuunnitelman. Esityksessäni painotin, että tälle laajalle tontille voitaisiin rakentaa erilliset rakennukset kieliryhmille ja yhteiset rakennukset erityistiloille, vastavalla tavalla kun Hangonkylän koulun kohdalla. Tontin varrella oli myös laaja metsäalue, jota voitaisiin hyödyntää opetuksessa. Yhteisrakentaminen olisi sekä valtiolle että pienelle köyhälle satamakaupungille halvin ratkaisu. Tällaista ratkaisua ajoivat sekä Uudenmaan lääninhallitus että Kouluhallitus. Vanhan Hangon etäisyydet olivat myös mitättömiä pääkaupunkiseudun näkökulmasta. Hankolaisten näkökulmasta etäisyydet ruotsinkielisten asuinalueesta Suokadulle olivat kuitenkin huomattavia.

Hämmästykseni toimikunnan RKP:n edustajat tyrmäsivät koko suunnitelman suoralta kädeltä. Syyksi väitettiin, että suuri

osa ruotsinkielisistä asui radan varrella tai sen eteläpuolella kauniilla huvila-alueella hiekkarantojen ja Samlyceumin Koulukadulla olevan rakennuksen tuntumassa usean kilometrin päässä Suokadusta. Uutena hankolaisena en ymmärtänyt RKP:n näkemystä. Seuraajani koulutoimenjohtajana Krisse Hannén (vuodesta 1988), totesikin, että hänellä on työssään ollut valtava hyöty siitä, että hän, vanhana hankolaisena, tunsi koulujen ja kaupungin olot, joihin tutustumiseen ulkopuoliselta olisi kulu-
nut pitkä aika. (Hannén 1991, 136).

Kouluolojen luvattoman heikko taso, nimenomaan suomenkielisellä puolella, kiristi kieliryhmien välisiä suhteita. SDP:n kunnanvaltuutettu Sulo Mehtätalo näki asetelman sellaiseksi, jossa suomenkieliset sosialidemokraatit olivat vetureina nostattaen suomenkielisiä taisteluun yhteisen edun ja samalla Hangossa viihtymisen puolesta. Hänen mielestään ruotsinkieliset demarit empivät vaivautuneina, RKP vastusti SDP:n pyrki-
myksiä ja suomenkielinen vähälukuinen porvaristo pysyttäytyi passiivisena. (Hyvönen 1995, 103-106)

Koulukeskus siirrettiin Haagapuistoon

Koulusuunnittelutoimikunta joutui siis luopumaan Suokadun alueesta. Uutta paikkaa koulukeskuksen rakentamiseen etsittiin vanhan Hangon maantieteellisessä keskustassa olevalta Haagapuiston pohjoisalueelta. Puisto oli sotien jälkeen ja 1950-luvulla ollut suosittu juhla- ja tanssipaiikka. Siellä oli pidetty palokunnan juhlia. Tivolit olivat lukuisia kertoja pystyttäneet teltojaan puiston puiden katveeseen. Puiston koilliskulmaan rakennettavaan koulurakennukseen mahtuisi yhteensä 630 oppi-
lasta. Ensimmäisessä vaiheessa tuli rakentaa suomenkielisille nuorille opetustilat, liikuntasali sekä yhteiset tilat, kuten käsi-
työ- ja kotitaloustilat, ruokala ja kirjasto. Rakentamisen suunniteltiin alkavan jo seuraavana vuonna 1977. Toiseen vaihee-

---

seen jäisivät ruotsinkielisen yläasteen ja lukion luokkatilat. Koko koulukeskukseen tulisi 5000 neliometriä opetustiloja. (Hyvönen 2006, 134-136)

1970-luvulla oli jo jouduttu suomenkielisen oppikoulun oppilasmäärän kasvun vuoksi hankkimaan parakkiluokkia, joita sijoitettiin Yhteislyseon pihalle. Yhteislyseon aineenopetuksen erityisluokat puuttuivat kokonaan. Siksi oli vuokrattu opetustiloja musiikkikoulusta, Keskuskoulusta, työväentalolta sekä jopa rautatieasemalta entinen ravintolasali ja kesäravintola Casinolta keittiötilat kotitalousopetukseen. Nämä kaksi viimeistä tilaa olivat riittävän tilavat opetusta varten, vaikka muuten olivat koulutoiminnalle sopimattomia. Rautatieasemalla oli jatkuvaa melua ja valvontaongelmia, Casinolla puolestaan talvella keittiön lämpötila laski alle kymmenen asteen. Koulun opetustyö oli vaikeaa ja opettajakunta vaihtui tiuhaan. Opettajahuone oli entinen siivouskomero, jota laajennettiin viemällä juhlasalin näyttämöstä puolet kasvavalle opettajakunnalle. (Hyvönen 1995, 103-106)

Peruskouluun siirryttäessä syksyllä 1976 kakki näytti selvältä paperilla. Keskikoulun kahden alimman luokan siirtyivät ala-asteen opetukseen. Kun kansalaiskoulut lakkautettiin sekä opettajat että oppilaat koottiin kunnallisiin yläasteisiin. Juuri siirtymävaiheessa saavutettiin Hangossa keskikoulun suomenkielisen oppilasmäärän huippu. Peruskoulu toi suuren helpotuksen Hangon yläasteen ja lukion tilakysymyksiin kun kaksi keskikoulun luokallista siirrettiin Keskuskoulun tiloihin. Suomenkieliselle puolelle saatiin myös kokonaan uusi ala-asteen koulu kun Hanko Pohjoisen koulu aloitti toimintansa vuonna 1977. Tämä vähensi huomattavasti tilanahtautta Keskuskoulussa. (Hyvönen 2006, 134) Ruotsinkielisellä puolella jo täyteen ahdettuun Samlyceumin piti saada mahtumaan myös kansalaiskoulun oppilaat. Uusilla yläasteilla tilanpuute oli huutava. Ruotsinkieliseltä yläasteeltakin puuttuivat asialliset erityistilat. Yhteiskoulujen ylimmistä luokista muodostettiin kunnalliset

lukiot, joihin siirtyivät yhteiskoulujen rehtorit ja suuri osa opettajista. Valtio luovutti yhteislyseoiden vanhat, huonokuntoiset rakennukset kaupungille hankolaisten mielestä hämmästyttävän korkeaa korvausta vastaan.

Jo lokakuussa 1976 koululautakunnan suomenkielinen osasto käsitteli kotitalousopetuksen tilakysymystä ja totesi, ettei Casino sovellu opetustilaksi. Kaupunginhallitusta pyydettiin päättämään lisäparakkien hankkimisesta kotitalousopetusta varten, koska yläasteiden rakentamishanke oli edelleen epäselvä. Parakit saatiin käyttöön syksyllä 1978. Ne sijoitettiin Yhteiskoulun ja Keskuskoulun väliselle pihalle, edellisten parakkien viereen. Siihen siirtyi myös ruotsinkielisen yläasteen kotitaloustunnit.

Koulusuunnittelutoimikunta saavutti vielä samana vuonna (1976) Kouluhallituksen kanssa yhteisen linjan Haagapuiston rakennussuunnitelmista, koska ruotsinkielinen Samlyceum nähtiin niin huonokuntoiseksi ja suuria korjauksia vaativaksi, että sen saneerausta pidettiin kannattamattomana. Suunnitelmien mukaan suomenkielisen puolen rakentamisen tuli alkaa jo 1977 ja ruotsinkielisen puolen kaksi vuotta myöhemmin. (Hyvönen 1995, 106-108)

Kesti kuitenkin 15.3.1978 asti ennen kuin Kouluhallitus vahvisti Hangon peruskoulun ja lukion rakennusohjelman. Kaupungin nimittämä työryhmä järjesti silloin arkkitehtikilpailun ja suunnitelmat etenivät nopeasti. Jo 31.5. sain kaupunginarkkitehti Langenskiöldin kanssa selostaa arkkitehtikilpailun töitä. Arkkitehti Osmo Lapon voittava työ koulukeskukseksi, kieliriidan takia symbolisella nimellä "Pax", suunniteltiin rakennettavaksi aloittaen suomenkielisestä osasta ja jatkaen myöhemmin puiston toiseen pätyyn ruotsinkielisellä osalla. (Hyvönen 1995, 106-108) Kun asianosaisilta 1.11.1978 mennessä pyydettiin lausunnot kerrottiin, että pian ryhdyttäisiin rakentamaan koulu- ja liikuntatiloja sekä vuonna 1979 jopa uimahallia². Suomenkielisen yläasteen ja lukion tilat valmistuisivat puolentoista

---

vuoden sisällä aloittamisesta. Valtuusto hyväksyi luonnospöytäkirjat yksimielisesti maaliskuussa 1979.

Haagapuiston koulukeskus katsottiin taloudellisesti tuottamattomaksi hankkeeksi

Kun Hyvonin suuri tekstiilitehdas vuonna 1977 ajautui konkurssiin, kaupungin rahatilanne heikentyi nopeasti. Kaupungissa oli juuri ehditty päättää toteuttaa 20 miljoonaa maksava syväsatamahanke. Sitä pidettiin välttämättömänä autojen tuonnin turvaamiseksi, sataman kilpailukykyyn vahvistamiseksi ja kaupungin tulojen takaamiseksi. Toista 20 miljoonaa maksavaa hanketta ei nähty mahdolliseksi ja koulukeskuksen rakentamisen suhteen tuli siksi ongelmia. Alkuperäisen suunnitelman mukaan uusien tilojen piti olla käytössä syksyllä 1981. Mutta kaupunginjohtaja Arvi Suvannon mukaan näin suuren luokan rakentamishankkeessa pitää olla koko rahoitussuunnitelma valmiina, joten aikataulusta ei voitu pitää kiinni. (Hyvönen 2006, 136-141)

Jo maaliskuussa 1979 RKP:n nuorisjärjestö Svensk Ungdom i Hangö (SU) katsoi, että kaupungin vaikean taloudellisen tilanteen vuoksi tuli noudattaa terveitä talouspoliittisia periaatteita ja luopua yhtenäisestä kouluhankkeesta. Yhdistyksen mukaan koulukeskus oli taloudellisesti täysin tuottamaton investointi, ja sen sijaan varat tulisi suunnata syväsataman valmiiksi saattamiseen mahdollisimman nopeasti. Lisäksi yhdistys näki, että olemassa olevien rakennusten, erityisesti Samlyceumin korjaus olisi tarjoamassa paremman kouluympäristön kuin uusi ja persoonaton koulurakennus. Lisäksi SU vastusti ehdottomasti yhteistä kaksikielistä koulukeskusta, koska tämä ennen pitkää heikentäisi ruotsinkielisen koulusektorin asemaa Hangossa. Uudisrakentamisen sijaan SU piti parempana korjata ja laajentaa olemassa olevia tiloja. Suomenkielisen lukion asema myön-

nettiin suureksi ongelmaksi, mutta ratkaisu voisi löytyä Centralskolanin tilajärjestelyistä. Ruotsinkieliset oppilaat voisivat antaa tilaa ja muuttaa sieltä Samlyceumin korjattuihin tiloihin ja varsinaisilta uudisrakentamisesta voitaisiin välttyä. “Järkeviä ja viisaita ajatuksia, sillä satamaan sijoittaminen tuo varat takaisin”, arvioi opinto-ohjaaja ja vaikutusvaltainen RKP-poliitikko Börje Fagerström. (Hyvönen 2006, 136-141)

*Kuva 3. Vaikuttava koulu-
poliitikko Sulo Mehtätalo (Han-
gon sos.dem. puolueosaston
arkisto)*

Puheet rakentamisen aloittamisen lykkäämistä saivat suomenkieliset vasemmistolaiset voimakkaasti vaatimaan rakennustyön aloittamista erityisesti suomenkielisen väestön tasa-puolisten koulutusmahdollisuuksien turvaamiseksi. SDP:n kunnanvaltuustojäsenen, Sulo Mehtätalon mielestä RKP ajoi koko kouluhankkeen romuttamista, mikä uhkasi koko kaupungin kehittämistä. Lääninkouluneuvos Olavi Ketosta myöten oudoksuttiin siirtämissuunnitelmia, koska rakennuslupaa ja valtion apua hankittaessa kaupunki oli jo esittänyt valtiolle myös rahoitusohjelman.

Syksyllä 1979 suomenkieliseen lukioon oli pyrkimässä 51

oppilasta. Lukioluokan maksimikoko oli 36 oppilasta. Rinnakkaisluokan saaminen oli epävarma ja samoin se, voisiko seuraavaa ikäluokkaa varten saada rinnakkaisluokkaluvan. Mikäli lupaa ei saataisi, heikkenisi usean suomenkielisen nuoren oikeus opiskeluun. Toisaalta luvan saaminen ilman uudisrakentamista johtaisi entistä suurempiin tilaongelmiin. Hangon lukion kolmea luokkaa opetettiin tuolloin neljässä opetuspaikassa. Syksyllä 1980 lääninhallitus ei myöntänyt rinnakkaisluokkalupaa ja näin alin keskiarvo, jolla pääsi luki-oon oli 7,4. (Hyvönen 2006, 136-141) Hangossa katsottiin tällaisen keskiarvon olevan aivan liian korkea.

Suomenkielisen yläasteen opettajat olivat jatkuvasti “matkalla”, sillä heillä oli seitsemän eri opetuspaikkaa. Keskuskoulun tilannetta ahdisti se, että kaikki erikoistilat, kirjasto ja varastot oli otettu opetuskäyttöön. Lisätilan saamista varten erityisopetusta antava Keskustan koulu muutettiin syksyllä 1977 tilapäisesti erillään olevaan, entiseen huonekaluliikkeeseen. Tämä pedagogisesti virheellinen vaihe kesti sitten neljä vuotta. Koulujen johtajat vetosivat, että ainakin luokkatilat rakennettaisiin valmiiksi syksyyn 1981 mennessä. Teknisen opetuksen tilat, auditorion sisustaminen ja urheiluhalli olisi lykättävissä tiukan tarpeen vaatiessa. (Hyvönen 2006, 136-141)

Suomenkieliset lukiolaiset vauhdittivat rakentamisen aloittamisen

Yllättävän rahapulan takia kaupunginhallitus päätti äänin 5-4 antaa koulusuunnittelutoimikunnalle tehtäväksi kouluprojektin kustannusten vähentämisen ja hankkeen osittaisen siirtämisen myöhemmäksi. Enemmistön takana oli RKP ja sitä vastustivat vasemmisto ja kokoomuksen edustaja. Kannanoton vuoksi suomenkielisten koulujen rehtorit ja johtajat lähettivät huolestuneen kirjelmän kaupunginhallitukselle. Siinä tuotiin esille ää-

rettömän vaikea ja jatkuva tilanpuute, erityisesti yläasteen ja lukion puolella. (Hyvönen 2006, 136-141) Jarrutus nosti Hangon valtakunnalliseen kielteiseen julkisuuteen. Opettaja-lehti tiedusteli vastuuta, jos suomenkielisen yläasteen ja lukion tilojen puutteellisuuden vuoksi tulee ihmisvahinkoja. Kun lehti esitti saman vastuukysymyksen kaupunginjohtaja Suvannolle, hän vastasi, ettei tiedä, mitä vaaroja toimittaja tarkoittaa. (Hyvönen 1995, 106-108)

Kaupunginhallituksen enemmistön päätös tuntui monien suomenkielisten mielestä omituiselta. Koulutoimenjohtaja Terhi Mantereen mielestä rakennussuunnitelmissa ei ollut enää mitään selvittämistä, koska hankkeella oli opetusministeriön aloituslupa ja sen yhteydessä esitetty rakennus- ja rahoitus-suunnitelma. Jos suunnitelmiin tehtäisiin huomattavia muutoksia, rakennuslupa voisi raueta ja hanke myöhästyä entisestään. Uudenmaan lääninhallituksen kouluosaston päällikön, Olavi Ketosen mielestä vaikutti oudolta, jos Hanko vasta nyt ryhtyisi tutkimaan rahoitusta kouluhankkeelle. Sillehän oli jo myönnetty valtionapu ja rakennuslupa. Hän katsoi kaupungin ottavan ylisuuren vastuun, ellei määräajoista pidetä kiinni. Hän piti kaupungin koulutoimen hoitoa "senasteisena holtittomuutena ja epätarkoituksenmukaisuutena, että asetan Hangon valtionavut yleensä kyseenalaiseksi". Tuolloin Mehtätalo näki tilanteen taustalla olevan RKP:n halun jarruttaa suomenkielisten kouluolojen kehittämistä. Vitkuttelun seurauksena voisivat lasten parasta ajattelevat suomenkieliset perheet muuttaa pois kaupungista. (Hyvönen 2006, 136-141) Hänen mielestään sellainen kehitys olisi ollut katastrofaalinen kaupungin työvoimatarvetta ajatellen.

Lykkäyspäätöksen jälkeen Turun Sanomat kirjoitti: "Kielisota on tuskin vältettävissä Hangossa, jollei tuleva syksy merkitse uuden suomenkielisen yläasteen ja lukion rakennustöiden aloittamista". Kouluolojen kehitystä seurasi muukin valtakunnallinen lehdistö, kuten Helsingin Sanomat, Opettaja-lehti sekä

Yleisradio. TV haastatteli minua vaikeasta tilanteesta. Koulu-
lautakunnan sihteerinä en kuitenkaan voinut kertoa muusta, kuin
tehdyistä päätöksistä.

Venkoilu hermostutti jo suomenkielisen yläasteen ja lukion
oppilaatkin. He kokosivat 582 henkilön allekirjoittaman vaati-
muksen uuden koulurakennuksen puolesta. Oppilaiden lähetys-
tö vei kirjelmä vasemmistolaiselle kaupunginsihteerille ja hei-
tä tukenut muu oppilaskunta miehitti kaupungintalon portaikon.
Oppilaat uhkasivat koululakolla, ellei rakentajia ala näkyä.
(Hyvönen 1995, 106-108)

Lykkäyssuunnitelmien takia myös epäpoliittinen Koti ja
Koulu-yhdistys kutsui koolle päättäjiä ja hankolaisia. Nämä
vaativat yksimielisesti rakennustöiden aloittamista syksyllä
1979, mutta kaupunginjohtaja Suvanto ei voinut antaa takuuta
aloittamisesta. Myöhemmin paikallisessa Suomalaisen kerhon
kokouksessa hän lupasi, että lapio lyödään maahan lokakuun
aikana. Urakkatarjoukset saataisiin syyskuun alussa. Suvannon
mukaan rahoitus ja lainansaanti olivat perusongelmat eikä
suinkaan kielikysymys. Valtion tuki kattaisi vain noin 15 pro-
senttia kustannuksista. (Hyvönen 2006, 136-141) Rakentami-
sen piti alkaa 29.10.1979 mennessä, muuten kaupunki menettäi-
si Kouluhallituksen rakennusluvan. Kun päivämäärä läheni,
luotiin paikallista versiota siitä, mitä aloittamisella tarkoitet-
tiin. Mietittiin, riittikö lapion isku Haagapuiston saveen, vai
pitikö valaa betonista joitakin perustuksen osiakin. Kaupungin
johto vakuutti edelleen varsinaisen rakennustyön alkavan, kun
koko rahoitus olisi selvä. Tähän vedoten se haki ja sai aloitta-
miselle lisääaikaa.

Kaupunki pystyi lykkäämään aloittamisen Kouluhallituksen
hyväksymänä tammikuuhun 1980. Loppuvaiheessa viivästyistä
aiheutti rahoituksen hionta ja urakoitsijan valinta. Tekninen
lautakunta oli valinnut edullisimman tarjouksen tehneen raken-
nusliike Ruolan. Kaupunginhallitus otti kuitenkin ratkaisun
itselleen ja valitsi rakentajiksi rakennusliikkeet Karme Oy:n ja

hankolaisen Åke Nyströmin. Rakennusliike Karne Oy meni kuitenkin melkein heti konkurssiin ja Åke Nyström toteutti hankkeen yksin³.

Ensimmäiset puut kaadettiin uuden koulun tieltä Haagapuistossa vasta vuoden 1980 alussa. Rakentaminen aloitettiin sitten vähitellen talvella 1980 useita vuosia ensimmäisen suunnitelman jälkeen.

Uusi koulurakennus vihittiin kolme kertaa

Uusi koulurakennus suomenkielisistä yläastetta ja lukiota varten saatiin käyttöön syyslukukauden 1981 alussa Haagapuistoon. Uudessa koulussa oli ajanmukaiset aineopetustilat eri oppiaineita varten. Siinä oli myös kielistudio ja tietokone-luokka. Myös kansalaisopisto saattoi hyödyntää näitä tiloja.

Kuva 4. Haagapuiston koulun jatkeeksi piti tulla ruotsinkielinen yläaste ja lukio (Terhi Manteren kuvia)

Omat vihkiäistilaisuudet pidettiin ensin peruskoululaisille ja lukiolaisille. Vasta 14.11.1981 oli virallinen, kutsuvieraille järjestetty tilaisuus. Uusi koulu vihittiin näin kolme kertaa. Koulun oman väen tilaisuuksissa seurattiin mm. lehtori Sirkka-Liisa Tolosen kokoamaa Hanko-sarjaa, joka ilmensi kotiseuturakkautta ja rehtori Bastmanin koulun rakennusvaiheita kuvaava diasarjaa. Jälkimmäinen selvitti valaisevasti koko työmaan laajuuden puiden kaatamisesta ovien avaamiseen.

Kaupunginjohtaja Arvi Suvanto lausui tervehdyssanoissaan, että kaupungin suuren taloudellisen uhrauksen ansiosta on luotu edellytykset suomenkielisen opetuksen ja tiedonjaon korkeaan tasoon. Lääninkouluneuvos Olavi Ketonen toi tervehdyksen maaherralta ja nosti koulun vihkiäispuheessaan kallisarvoiseksi Hankoniemen uudeksi helmeksi. Hän korosti, että aikamme ihmisistä ei tyydytä yksipuolisesti korostunut aineellinen elintaso, vaan mielekäs elämä tarvitsee nimenomaan henkisten itseisarvojen arvoperustaa. Rehtori Bastman kiitti käyttäjien puolesta rakennuksen valmistumiseen osallistujia ja toivoi, että koulun menestyksekkään kasvatustyön ehdottomasti vaatima yhteistyöhenki säilyisi. (Hyvönen 2006, 141-142)

Suomenkielinen opetus saatiin lopulta ajanmukaisiin tiloihin vasta 1980-luvun puolivälissä, kun urheilutalo valmistui koulun läheisyyteen. Lehtori Tarja-Tulikki Akrén ja hänen lukiolaisryhmänsä kokivat uudet tilat "taivaalliseksi lahjaksi". Muistissa oli eri paikoissa kiertäminen ja liikkumisen aloittaminen Kuplahallissa, kun siellä lämpömittari näytti sisällä kuutta pakkasastetta. Uudessa urheilutalossa oli täysimittainen käsipallokenttä, joka voitiin jakaa kolmeen lentopallokenttään.

Ruotsinkielisillekin piti saada parempia kouluolosuhteita

Myös ruotsinkieliseltä puolelta puuttuivat kaikki erityistilat ja usein jouduttiin kulkemaan koulusta samoihin tilapäisiin

tiloihin, kuin suomenkieliset. Ruotsinkielisten tyytymättömyyttä ei kuitenkaan purnattu yhtä näkyvästi, kuin suomenkielisten puolella. Jouduin pahaan välikäteen⁴, kun tunnistin suomenkielisten koulujen ahdingon ja koin mahdottomaksi saada parannuksia ruotsinkieliselle puolelle ennen kuin suomenkielisten kouluongelma oli ratkaistu. Koululautakunnan puheenjohtajana vuodesta 1976 toimineella Rune Westerholmilla (RKP) oli sama ongelma ja hänkin näki suomenkielisten koulujen huutavan tilanpuutteen, “jota yleisemmin ruotsinkielisten keskuudessa ei haluttu tunnustaa”. Hän totesi kieliryhmien välisten suhteiden olevan kaiken arvostelun alapuolella ja pyrki siksi puheenjohtajakautensa aikana, vuoteen 1989 asti, aikaansaamaan kielirauhan Hankoon. (Westerholm Rune 1991, 116)

Samlyceumin opettajakunta ja vanhempainneuvosto olivat jo alusta alkaen puhuneet Koulukadun kiinteistön saneerauksen puolesta, vaikka rakennus koostui useassa otteessa lisätyistä tiloista. Odottaen lopullista ratkaisua koulukiistaan, päättäjät hyväksyivät Koulukadun kiinteistön väliaikaisen saneerauksen. Saneeraustyöt aloitettiin jo 1977. Ne olivat oikeastaan aika mittavia. Kun huonokuntoiset erityistilat Koulukadun piharakennuksessa voitiin korvata Yhteislyseon pihalle rakennetuilla kotitaloustyöparakeilla ja veistonopetus voitiin siirtää Keskuskouluun, sisustettiin piharakennus väliaikaisesti Högstadiumin biologiaa, fysiikkaa ja kemiaa varten ja hankittiin tarvittavaa opetusmateriaalia. Myös päärakennuksen luokkahuoneet parannettiin uusimalla seinäpaneelit ja lattiat. Luokkahuoneet maalattiin ja valaistus uusittiin. Käytävä maalattiin. WC-tilojen määrä kaksinkertaistettiin. Samlyceumin aikaisempi rehtorinkanslia muutettiin yläasteen kansliaksi. Tilanpuutteen takia se oli jo useita vuosia toiminut opetustilana. Vanhassa, pienessä voimistelusalissa maalattiin seinät ja katto. Peruskoulun mukana tulleelle kouluruokailulle ei ollut tiloja. Ruoanjakelu oli toiminut tiloissa aikaisemmin, mutta ei tässä suuruusluokassa. Nyt piti järjestää 330 henkilön ruokailu. Ainoa mahdollisuus

---

oli, että ruoka tehtiin Keskuskoulun keittiössä ja toimitettiin Koulukadulle, jossa se jaettiin käytävässä. Oppilaat ja opettajat joutuivat sitten syömään luokkahuoneissa. On selvää, ettei tämä käytäntö parantanut ruoan laatua ja jonottaminen vei turhan paljon aikaa.

Lukioon rakennettiin oma sisäänkäynti. Samlyceumin vanhat auditoriot Tarhakadun rakennuksessa revittiin ja tilat muutettiin lukion luokkatiloiksi. Samlyceumin fysiikanopetuksen vanha materiaalihuone muutettiin lukion rehtorin kansliaksi. Näissä tiloissa ruotsinkielinen lukio sitten toimi useita vuosia.

Kun Samlyceumin vanhoissa tiloissa työskentelevä kouluväki halusi saada kunnolliset ruokailutilat, kysymystä ei voitu ratkaista kovin nopeasti, koska asia kytkettiin kunnallisen koululaitoksen järjestämisperiaatteisiin ja ikä- vai kielijakoon. Lopulta päätettiin kuitenkin rakentaa ruokasali Tarhakatu 10:een, johon jo valtion lyseon aikana oli suunniteltu Samlyceumin lisärakennusta. Ruokasali valmistuikin lukuvuoden 1980-81 alussa. Uusi tila osoittautui toimivaksi ja henkilöstön työolosuhteet paranivat valtavasti. (Knuts 1991, 39-40)

Ratkaiseva päätös luopua ruotsinkielisten koulujen rakentamisesta Haagapuiston tontille, tehtiin näin vuoden 1981 alussa. (Hanganlehti 13.1.1981) Rakennettaessa ruokasali Tarhakadulle, ruotsinkieliset irtaantuivat käytännössä Haagapuiston hankkeesta ja jatkoivat oman koulukeskuksen suunnittelua Koulukadulle. Tämä närkästytti suomenkielisiä, jotka olivat odottaneet jatkohanketta ruotsinkielisiä varten. Ratkaisu koettiin suomenkielisellä puolella petokseksi. Kun ruotsinkielinen koulurakennus ei tullutkaan Haagapuistoon, osa koulun käytävistä päättyy seinään odottaen jatkorakentamista. (Mantere, 2006, 138).

Ruotsinkielisellä puolella koettiin taas, että nyt kun suomenkielisille oli saatu aikaan heidän tarvitsemansa koulutilat, ei enää ollut mitään syytä nöyryyttää ruotsinkielisiä pienellä, heille tarkoitettulla lisärakennuksella Haagapuiston koulura-

kennuksen kylkeen. Tämän jälkeen ruotsinkielisten kouluhanke eteni verrattain nopeasti ja yläasteen kolmelle rakennukselle muurattiin peruskivi 14.3.1984 vanhan koulurakennuksen kylkeen. Noin puolitoista vuotta myöhemmin uudet rakennukset voitiin vihkiä käyttöön. Vihkimistilaisuuteen pyydettiin Uudenmaan läänin maaherra Jakob Söderman. Hän oli ruotsinkielinen sosiaalidemokraatti. Maaherra myöntyi tulemaan vasta, kun hänelle oli luvattu, ettei hänen tarvinnut puhua tilaisuudessa sanaakaan. Niin maaherra tuli ja leikkasi nauhan. Kaupunginjohtaja Suvanto hoiti puheosuuden. Sitten rehtori ja minä koulutoimenjohtajana esittelimme hänelle uudet hienot tilat. Maaherra ryntäsi niiden läpi ilman erityistä kiinnostusta. Tuli sellainen tunne, että hän on varmasti nähnyt niin monet uudet tilat, ettei voinut olla vähemmän kiinnostunut. Jälkeenpäin ilmeni, että varsinainen syy kiireeseen oli, että hän nyt pääsi juttelemaan Hangon ruotsinkielisten sosiaalidemokraattien vahvan miehen, Ulf Lindströmin, kanssa.

Kuva 5. Hangö högstadiumin uudet tilat peruskiven muuraustilaisuus. Kuvassa koululautakunnan puheenjohtaja Rune Westerholm, koulutoimenjohtaja Martin Gripenberg ja lääninhallituksen ruotsinkielinen päällikkö Clara Granberg. Kuva: Magnus Torsell. (Västra Nyland 15.3.1984)

Näin ruotsinkielinenkin yläaste oli saanut käyttöönsä ajantasaiset opetustilat, jotka oli hienosti sovitettu kaupunginosan puutalotyylisiin. Ruotsinkieliset saivat oman rakennuksen teknisiä töitä varten. Kotitalous, kaupalliset aineet, tekstiilityö ja kuvaamataito jakoivat toisen rakennuksen. Päärakennukseen sijoitettiin hallinnollisten tilojen lisäksi myös luokkahuoneita, kirjasto, terveydenhoitajan ja ruotsinkielisen koulukuraattorin tilat sekä luonnontieteiden erityistilat. Voimistelutunteja varten ruotsinkieliset oppilaat joutuivat edelleen kulkemaan radan yli uudelle Urheilutalolle. Kun ruotsinkielinen yläaste pystyi muuttamaan omiin tiloihin, ahtaus Samlyceumin vanhassa rakennuksessa väheni huomattavasti. (Knuts 1991, 41)

Kaksi vuotta Haagapuiston koulukeskuksen käyttöönoton jälkeen valtuusto päätti peruskorjata myös Samlyceumin vanhan puurakennuksen lukion käyttöä varten. Työt aloitettiin kesällä 1988 ja ne muuttivat rakennuksen uudenaikaiseksi koulurakennukseksi, muuttamatta koulun perinteistä ympäristövaikutelmaa. Lukion käyttäjät olivat erittäin tyytyväisiä, kun saneeraustyöt lopulta olivat valmiita vuonna 1992 (Knuts 1991, 42). Tässä mielessä siirtyminen peruskoulujärjestelmään oli Hangossa venynyt 16 vuoden ajaksi kieliryhmien välisten kiistojen takia.

Kriisin aiheuttajat

Konflikti peruskouluun siirtymisen yhteydessä Hangossa koettiin 1970-luvulla hyvin syvänä epäluottamuksena kieliryhmien välillä. Epäiltiin toisella kieliryhmällä olevan salaista agenda, joka vaikuttaa kaupungin kehitykseen siten, että se tukisi oman poliittisen puolueen valta-asemaa. Sosiologisessa mielessä oli kysymys valtataistelusta. Weberin mukaan valta merkitsee mahdollisuutta toteuttaa omaa tahtoa toisten vastustuksesta huolimatta. Valta oli vuoden 1976 kunnallisvaalien jäl-

keen lähinnä suomenkielisen vasemmiston käsissä mutta vuoden 1980 vaalien jälkeen uudestaan ruotsinkielisen oikeiston käsissä. Kieliryhmien välisen taistelun lisäksi siihen sekoittui luokkataisteluajatuksia, joiden mukaan suomenkielisten mielestä rikkaammat, lähinnä ruotsinkieliset, pyrkivät estämään köyhempiä, pääosin suomenkielisiä, kasvamasta vaikutusvaltaisemmaksi väestöryhmäksi. Konflikti pysyi kuitenkin koko ajan verbaalisella tasolla ja pääosin päättävissä elimissä. Näkyvimmin konflikti ilmeni suomenkielisten lukiolaisten koululakossa ja kaupungintalon portaikon lyhyessä valtauksessa.

Tärkeä riitojen aiheuttaja oli, että valtio siirsi kunnille odottamattoman suuria kustannuksia, mikä työnsi jo ennestään taloudellisesti heikossa tilanteessa olevaa kuntaa todella syvään veteen. Poliittisten ryhmien välille syntyi syviä prioriteettiriitoja. Suomenkieliset olivat huolissaan kaupungin palvelutasosta ja ruotsinkieliset sen taloudesta. Jos haluaa, voi tässä nähdä myös yhteiskunta-ajatuksen siirtymisen hyvinvointivaltiosta uusliberalistiseen ajatustapaan, jossa valtion ja kunnan rooli hyvinvoinnin takaajana vähenee (Sosiologian peruskurssi 2013). Hangon onneksi kaupungin teollistumisjakso ei päättynyt siinä vaiheessa ja loppujen lopuksi selvittiin vaikeuksista, koska kaupungin elinkeinoelämä oli riittävän monipuolinen.

Lukiessa Jouko Kauranteen (2011) analyysiä peruskouluun siirtymisen ongelmista Helsingissä, tulee mieleen, että vaikka tilanteet Hangossa ja Helsingissä olivat hyvin erilaisia, saattoivat erimielisyyksien takana olevat ongelmat olla samanlaisia. Hangossa yhteiskoulut olivat siirtynet valtiolle jo kauan sitten, mutta erityisesti ruotsinkielinen Samlyceum miellettiin pitkälti ruotsinkielisen kansanosan omaksi koulunahjoksi, jota ei haluttu "sosialisoida" peruskoulun tapaan. Vastaavasti Helsingissä haluttiin pitää kiinni vanhasta, ruotsinkielisten käytössä ollees-

ta koulurakennuksesta, koska sen symboliarvo ylitti sen käyttöarvon.

Kauranne totesi, että Helsingissä saatiin väljyyttä ruotsinkielisiin kouluihin, pitämällä kiinni vanhoista rakennuksista. Sama saatiin Hangossakin, kun lisärakennuksia oli saatu rakennetuksi ja Koulukadun vanha rakennus kunnostetuksi.

Hangossa useat konfliktit kietoutuivat keskenään. Mukana oli valtion ja kunnan välinen konflikti, kieliryhmien välinen konflikti sekä vasemmiston ja oikeiston välinen konflikti. Tänä päivänä ei käytettäisi niin voimakasta käsitettä kun konflikti vaan todettaisiin sosiologisella kielellä, että kieliryhmien kesken syntyi kriisi. Molemmat kieliryhmät ajoivat omia etujaan, jotka osittain törmäsivät yhteen.

6. Uusi ruotsinkielinen yläaste ja Samlyceumin vanha puurakennus taiteilija Antonia Ringbomin näkemyksen mukaan. (Hangöskolor1987)

Peruskouluun siirtyminen oli suuri ja tärkeä uudistus, joka aloitettiin Lapista koska suurin vastustus oli Etelä-Suomessa. Helsingissä tämä vastustus ilmeni siten, että pyrittiin säilyttämään yksityiset yhteiskoulut muuttamalla niitä peruskoulua vastaaviksi kouluiksi. Tätä voi luonnehtia ensimmäisen luokan ristiriidaksi koska se koski varsinaista uudistusta. Hangossa,

jossa esiintyi yhteiskouluissa ja niiden lähipiireissä samanlaisista vastustusta ei voitu toimia samoin. Siitä syntyi sen sijaan toisen luokan ristiriita, jossa kielikysymyksestä tehtiin korvaava ristiriita tavoitteena saada koulu, joka niin hyvin kuin mahdollista vastasi oman kieliryhmän ajatusmaailmaa. Siirryttiin samalla toiseusprosessiin (Psykology 2013, Rismyhr Englund 2013), jossa toisen kieliryhmän pyrkimykset koettiin uhkana oman ryhmän tavoitteille.

Toiseusprosessi on vieraantumisen erikoistapaus. Toiseus (othering) on ihmisen taipumus uskoa, että ryhmä (rotu, uskonto, etninen, kulttuuri, sukupuoli, kansallisuus, sukupuolinen suuntautuminen tms.) on luonnostaan ”oikea” tapa olla ihminen. Tämän seurauksena ihmiset, jotka tietoisesti tai alitajuisesti toiseuttavat (erottavat meidät heistä), uskovat, että ryhmästä poikkeavat ovat uhkana, vihollisia tai rasite. Näiden on muutettava norminsa ja standardinsa toiseuttajan ryhmän mukaisiksi.

Kirjallisuus

Bäcksbäcka Mary-Ann: Svårlöst Hangö-fråga. Nya språkstrider kring skolbygge. Hufvudstadsbladet 23.5.1981.

Hannén Kresse: Rektor skall ha en egen linje. (Sisältyy julkaisuun Våran skola 1891-1991. Den högre svenska läroverksutbildningen i Hangö.) Hangö 1991.

Hyvönen Timo: Omalla koulutiellämme. Hangon suomenkielisen oppikoulutoimen 100-vuotistaival 1906-2006, Jyväskylä 2006.

Hyvönen, Timo: Haastajan kasvu. Sata vuotta sosialidemokratiaa Hangossa 1895-1995. Tammisaari 1995.

Kauranne Jouko: Helsingin koululaitosta kehittämässä peruskoulun alkuvuosina. Suomen kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2011, Koulu ja Menneisyys XLIX (220-243). Helsinki 2011.

Knuts Johan Gustav: Historisk återblick. (Sisältyy julkaisuun Vårans skola 1891-1991. Den högre svenska läroverksutbildningen i Hangö.) Hangö 1991.

Knuts Johan Gustav: Vi garanterar begåvningsreserv. (Sisältyy julkaisuun Vårans skola 1891-1991. Den högre svenska läroverksutbildningen i Hangö.) Hangö 1991.

Jossfolk Karl-Gustav: Något om det svenska skolväsendet i Hangö 1874-1975 (Sisältyy julkaisuun Skolhistoriskt arkiv 29, Helsingfors 2003)

Mantere Terhi: Koulun tilakysymykset ja uudenlaisen yhteistyön opettelu aika (Sisältyy teokseen: Hyvönen Timo: Omalla koulutiellämme. Hangon suomenkielisen oppikoulutoimen 100-vuotistaival 1906-2006, Jyväskylä 2006.)

Psykology <http://therearenoothers.wordpress.com/2011/12/28/othering-101-what-is-othering/> 1.9.2013

Rismyhr Engelund Sara

< <http://newnarratives.wordpress.com/issue-2-the-other/other-and-othering-2/> > 1.9.2013

Sosiologian peruskurssi, 7.luku: Poliitikka ja valtio <http://uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiologia/luku7.html> 28.6.2013.

Westerholm Rune: Drägliga skollokaler mitt mål. (Sisältyy julkaisuun Vårans skola 1891-1991. Den högre svenska läroverksutbildningen i Hangö.) Hangö 1991.

Viitteet

¹Toimin Hangon ruotsinkielisenä koulutoimenjohtajana vuodesta 1976 vuoteen 1987. Koko 1970-luvun olin yhteisen koululautakunnan sihteerinä. Vuonna 1980 suomen kieli tuli enemmistön kieleksi ja Terhi Mantereesta tuli koululautakunnan sihteeri. Suomenkielisellä puolella rakennettiin Hanko Pohjoisen ja Lappohjan koulut. Koulutoimenjohtaja-aikanani rakennettiin Haagapuiston koulu ja ruotsinkielinen yläaste. Hangö

gymnasium sai uudet saneeratut tilansa vasta sen jälkeen kun olin siirtynyt Uudenmaan läänin koulutoimentarkastajaksi.

² Uimahallisuunnitelma oli vain haave, joka ei kuitenkaan toteutunut. Tammisaareen rakennettiin myöhemmin pieni uimahalli ruotsinkielisen Länsi-Uusimaan tarvetta varten. Sitä ennen piti lähteä Salon tai Lohjan uimahalleihin asti.

³ Nyström oli SDP:n listalta valittu 1976 vasemmostoenemmistöiseen valtuustoon, mutta kaupunginjohtajavaalin yhteydessä hän loikkasi RKP:hen tukeakseen Suvantoa, joka oli porvariston ehdokkaana.

⁴ Minut valittiin koulutoimenjohtajaksi RKP:n jäsenenä, mutta erosin hyvin nopeasti puolueesta näkemyserojeni takia ja liityin uudestaan Espoossa vasta vuosituhaten vaihteessa. Tämä virheellinen ratkaisu heikensi oleellisesti mahdollisuuksiani vaikuttaa Hangon RKP:n politiikkaan.